

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen

**Samenvattend verslag van de bijeenkomst van de Commissie
Geesteswetenschappen met faculteiten en onderzoekscholen ter bespreking
van de mogelijkheden voor een onderzoekvariant binnen de masteropleiding**

Gehouden op 11 oktober 2000 te Amsterdam

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen

**Samenvattend verslag van de bijeenkomst van de Commissie
Geesteswetenschappen met faculteiten en onderzoekscholen ter bespreking
van de mogelijkheden voor een onderzoekvariant binnen de masteropleiding**

Gehouden op 11 oktober 2000 te Amsterdam

1. Opening door de dagvoorzitter, prof. dr. J.R.T.M. Peters

De voorzitter heet de aanwezigen welkom. Ter inleiding van de discussie merkt hij het volgende op.

De faculteiten en de onderzoekscholen hebben deels tegengestelde belangen. Het is goed als die tijdens deze bijeenkomst op tafel komen. Niet vergeten mag echter worden dat zowel de faculteiten als de onderzoekscholen op het gebied van de geesteswetenschappen een gemeenschappelijk doel hebben: het behoud en de versterking van het geesteswetenschappelijk onderzoek. Dit doel moet in het oog worden gehouden, want de geesteswetenschappen worden om verschillende redenen bedreigd. Zo wordt er bijvoorbeeld voor gepleit om het fundamenteel onderzoek meer 'marktconform aan te sturen'. Wordt aan dat pleidooi gevolg gegeven, dan is het allerminst denkbeeldig dat het alfa- en gamma-onderzoek daarbij zal verworden tot een te verwaarlozen rest dat vooral ten dienste staat van het bèta-onderzoek. De discussie over het nieuwe systeem van kwaliteitszorg (naar aanleiding van het rapport van de Commissie Van Bommel) tendert in de richting van evaluatie op lokaal niveau: de landelijke coördinatie van het onderzoek binnen de onderzoekscholen lijkt daarbij geen rol meer te spelen; veronachtzaming van de landelijke coördinatie van het onderzoek zal vooral op de geesteswetenschappen een nadelige invloed hebben. Dan is er de dreigende afkalving van de kleine letteren, die niet meer door het Convenant Kleine Letteren worden beschermd, en in hun kielzog de dreigende afbraak van de geesteswetenschappen in het algemeen, beide het gevolg van het vigerende financieringsstelsel. Een lichtpuntje is dat in het algemeen erkend wordt dat de geesteswetenschappen mede van belang zijn voor de versterking van de kennisstructuur en middelen zouden moeten krijgen in het kader van de ICES-KIS.

Wat betreft de beide stukken die vanmiddag ter discussie staan het volgende.

De notitie van de CGW *Voorstel voor een onderzoekvariant in het kader van de herinrichting van het wetenschappelijk onderzoek naar aanleiding van de Bologna verklaring* behelst een aanpassing van een aanbeveling in het in 1998 door de CGW uitgebrachte advies over de opleiding tot onderzoeker op het gebied van de geesteswetenschappen. De herinrichting van het stelsel van wetenschappelijk onderwijs maakt het mogelijk om de door de CGW gewenste vooropleiding ter voorbereiding op de promotieopleiding in te passen in de masteropleiding. De CGW stelt voor hiertoe in de masteropleiding een aparte onderzoekvariant in te passen. Het voorstel werd geformuleerd naar aanleiding van een verzoek daartoe van de directeur Wetenschappelijk Onderwijs van ocnw, met wie een delegatie van het bestuur van de KNAW en van het CGW-bestuur op 18 augustus 1999 een gesprek had.

Het aan de deelnemers toegezonden advies *Rijzende Sterren, om de kwaliteitsverhoging van de onderzoekersopleiding* is nog niet definitief door de Akademie vastgesteld. De bespreking van het stuk in de beide Afdelingen van de Akademie zal vermoedelijk nog tot aanpassingen leiden.

De beide stukken zijn overigens onafhankelijk van elkaar tot stand gekomen en de aanbevelingen in beide lopen ook niet geheel parallel.

2. Tour de table om de deelnemers gelegenheid te geven te reageren op de notitie van de CGW *Vorstel voor een onderzoekvariant in het kader van de herinrichting van het wetenschappelijk onderzoek naar aanleiding van de Bologna verklaring* en het rapport van de door de KNAW ingestelde Werkgroep Onderzoekersopleidingen *Rijzende sterren; om de kwaliteitsverhoging van de onderzoekersopleiding* (laatstgenoemd rapport nog niet door de Akademie vastgesteld)

De reacties van de deelnemers concentreren zich op twee punten.

- De vraag in hoeverre de onderzoekscholen hebben bijgedragen aan een verandering die zich op sommige vakgebieden bij de promotieopleiding heeft voorgedaan: namelijk een overgang van wat kan worden aangeduid als de ‘meester-gezel relatie’ naar een meer collectieve scholing, waarbij de relatie tussen de promotor en de promovendus minder gewicht heeft. In welke mate betekent in het algemeen de opleiding binnen de onderzoekscholen een verbetering ten opzichte van de opleiding zoals die vroeger was?
- De vraag welke rol de onderzoekscholen kunnen spelen bij de opzet van een landelijke component in de door de CGW aanbevolen onderzoekvariant. Zijn zij hierbij onmisbaar of kan de landelijke samenwerking ook langs andere wegen totstandkomen?

De bijdrage van de onderzoekscholen aan de omslag bij de promotieopleiding van de meester-gezel relatie tot een meer collectieve scholing. Verbetering die de onderzoekscholen hebben teweeggebracht

Van der Ven (decaan Faculteit der Theologie KUN) meent dat meer systematisch moet worden onderzocht hoe de betrokkenen (promotoren, promovendi) denken over de door de onderzoekscholen verzorgde opleiding. Interessant zou in het bijzonder zijn om preciezer te weten in hoeverre de onderzoekscholen hebben bijgedragen aan de omslag bij de promotieopleiding van wat kan worden aangeduid als de ‘meester-gezel relatie’ tot een meer collectieve scholing. Zijn indruk is dat binnen NOSTER de meester-gezel relatie nog de overhand heeft. **Hecht (Onderzoekschool Kunstgeschiedenis)**, **mw. Janssens (Posthumus Instituut)** **Vanderjagt (Onderzoekschool Mediëvistiek)**, **mw. Ibsch (OSL)** en **Leerssen (Huizinga Instituut)** verklaren achtereenvolgens dat binnen de onderzoekscholen waaraan zij verbonden zijn sprake is van een collectieve scholing. Het interlokale en collectieve onderwijsprogramma leidt tot een verbreding van de horizon van de promovendi en wordt door hen als positief ervaren. **Mw Ibsch** voegt daaraan toe dat in het latere gedeelte van de opleiding, als er geen sprake meer is van collectief onderwijs, de meester-gezel relatie opnieuw de overhand krijgt. **Van Riemsdijk (decaan Faculteit der Letteren, KUB)** merkt op dat de promovendi op het gebied van de taalwetenschap wel winter- en zomercursussen volgen van het LOT, maar verder ‘thuis zitten’ en daar profiteren van de meester-gezel relatie. Hij acht het cursorisch onderwijs overigens wel belangrijk. **Everaert (LOT)** voegt eraan toe dat er moet worden zorggedragen voor de financiering van de door de onderzoekscholen verzorgde cursussen. Wat betreft de Onderzoekschool Wijsbegeerte: **Berns (decaan Faculteit der Wijsbegeerte, KUB)** en **Braakhuis (Onderzoek-**

school Wijsbegeerte) geven aan dat deze onderzoekschool geen succes is geworden. Op het gebied van de wijsbegeerte wil men juist af van de landelijke programmering, althans binnen de onderzoekschool. In plaats daarvan wil men samenwerking tussen faculteiten die verwante deelgebieden bestrijken.

De vraag welke rol de onderzoekscholen kunnen spelen bij de opzet van een landelijke component in de door de CGW aanbevolen onderzoekvariant

Van den Toorn (Faculteit der Geesteswetenschappen UVA) wijst erop dat de verantwoording voor de opleiding bij de faculteiten ligt. Het is dan ook aan de faculteiten om te bepalen in hoeverre ze de onderzoekscholen bij de opleiding zullen betrekken. De selectie van de studenten voor de onderzoekvariant zullen zij in elk geval niet aan de onderzoekscholen overlaten. In het algemeen getuigt de notitie van de CGW zijns inziens van meer realiteitszin dan *Rijzende sterren*. Inderdaad zal de bijdrage van de onderzoekscholen per vakgebied verschillen, zoals in de CGW-notitie wordt aangegeven. **Bots (decaan Faculteit der Letteren, KUN)** merkt op dat het door de faculteiten verzorgde onderwijs niet meer van HBO-onderwijs zal verschillen als de bevoegdheden ten aanzien van het onderzoek zouden worden overgeheveld naar de onderzoekscholen, zoals in *Rijzende sterren* wordt aanbevolen. **Everaert (LOT)** vraagt waarom men niet gebruik zou maken van het goede dat de onderzoekscholen te bieden hebben. **Van den Toorn** antwoordt dat het goede van de onderzoekscholen, namelijk de landelijke samenwerking tussen onderzoekers en de netwerken van promovendi, best ook buiten de onderzoekscholen kan worden bereikt. **Houtepen (NOSTER)** merkt op dat het uitgangspunt moet zijn de vergroting van het aantal gepromoveerden. Er moet niet alleen gekeken worden naar de belangen van de instellingen, maar ook naar die van de promovendi. **Mw. Braidotti (Nederlandse Onderzoekschool Vrouwenstudies)** wijst op het belang van de selectie van buitenlandse studenten: er moet een manier worden gevonden om de goede studenten uit het buitenland voor de opleidingen in Nederland te selecteren. **Bloemers (ARCHON, tevens kroonlid van de Raad voor Cultuur)** wijst op het belang van samenwerking bij het onderzoek tussen de wetenschappelijke kennisinstellingen en de cultuurinstellingen. Daarvoor wordt gepleit in het advies van de AWT en de Raad voor Cultuur *Cultureel erfgoed en wetenschapsbeoefening*. Bij kunstgeschiedenis gebeurt dit al.

3. Mogelijkheden tot samenwerking tussen de faculteiten en de onderzoekscholen bij de opzet van de door de CGW voorgestelde onderzoekvariant: *in hoeverre is het mogelijk curricula op te zetten die enerzijds de faculteiten gelegenheid geven zich te profileren en anderzijds gericht zijn op landelijke samenwerking zoals die binnen onderzoekscholen gestalte heeft gekregen?*

De **voorzitter** stelt voor de discussie te concentreren op drie punten:

- Is een onderzoekvariant in de masteropleiding gewenst?
- Moet daartoe de eerste fase wo drie plus twee jaar (bachelor plus master, c.q. kandidaats plus doctoraal) duren en dient voor de financiering een beroep op de minister worden gedaan?
- Moeten goed functionerende onderzoekscholen betrokken worden bij en een bijdrage leveren aan de onderzoekvariant in de masteropleiding?

De drie vragen komen in de loop van de discussie beurtelings aan de orde. De conclusies luiden, kort samengevat als volgt. Een onderzoekvariant in de masteropleiding is gewenst en de eerste fase zal daartoe drie plus twee jaar moeten duren. Voor de financiering zou in eerste instantie een beroep op de minister moeten worden gedaan, althans waar het gaat om de studiefinanciering. Op bepaalde vakgebieden ligt het – althans naar de mening van de meeste onderzoekscholen – voor de hand dat onderzoekscholen betrokken worden bij en een bijdrage leveren aan de onderzoekvariant. De decaanen betonen zich wat dit betreft terughoudend.

Is een onderzoekvariant in de masteropleiding gewenst?

Geen van de aanwezigen ontkent de wenselijkheid van de door de CGW voorgestelde onderzoekvariant. **Bloemers (ARCHON)** merkt op dat er argumenten moeten worden ontwikkeld om aan te geven waarom op de diverse terreinen van de geesteswetenschappen een onderzoekvariant noodzakelijk is. Wat betreft de archeologie zijn de argumenten evident: vanwege de overeenkomst van Valetta zullen er veel archeologische noodopgravingen plaatsvinden en het is van groot belang dat de universiteiten daarin participeren. **Van der Ven (decaan Faculteit der Theologie, KUN)** zegt dat aangegeven moet worden op welke aspecten het onderwijs binnen de onderzoekvariant zich zal moeten richten. De **voorzitter** antwoordt dat deze zowel in de notitie van de CGW als in het eerder door de Commissie uitgebrachte advies over de opleiding tot onderzoeker zijn aangegeven. **Musschenga (Onderzoeksschool Ethiek)** vraagt zich af of het extra onderricht ter voorbereiding op de promotieopleiding niet beter in de tweede fase kan worden ingepast: het probleem wie voor het onderricht verantwoordelijk is (faculteiten of onderzoekscholen) zou dan vervallen. De **voorzitter** antwoordt dat de selectie van de naar de promotieopleiding doorstromende studenten beter vroeger, dus in de eerste fase, kan plaatsvinden.

Moet ten behoeve van de onderzoekvariant de eerste fase wo drie plus twee jaar duren en dient voor de financiering een beroep op de minister worden gedaan?

Geen van de aanwezigen spreekt tegen dat de wo-opleiding drie plus twee jaar moet duren. **Rutten (vice-decaan Faculteit der Letteren, RUG)**, **Van den Toorn (decaan Faculteit der Geesteswetenschappen UVA)** en **Van Haaften (directeur onderwijs Faculteit der Letteren UL)** menen dat de eerste fase voor alle studenten drie plus twee jaar moet duren. De **voorzitter** merkt op dat de minister hiervoor geen extra geld beschikbaar zal stellen. Overigens zal de cgw de vraag of de eerste fase voor alle studenten drie plus twee jaar moet duren buiten beschouwing laten. **Van den Toorn (decaan Faculteit Geesteswetenschappen UVA)** meent dat de promotieopleiding drie jaar kan duren als de eerste fase drie plus twee jaar duurt. Deze opvatting oogst geen bijval. **Leerssen (Huizinga Instituut)**, **Everaert (LOT)** en **Hecht (Onderzoekschool Kunstgeschiedenis)** wijzen erop dat zich steeds moeilijkheden hebben voorgedaan bij de aansluiting tussen de eerste fase en de promotieopleiding. Een extra jaar is nodig om die moeilijkheden te ondervangen. De promotieopleiding vergt minimaal vier jaar. Wat de *financiering* betreft: **Weststeijn (bestuur cgw)** bepleit om voor de benodigde middelen een beroep op de minister te doen. **Booij (decaan Faculteit der Letteren VU)** meent dat de gelden elders gezocht zullen moeten worden. Men zou voor de onderzoekvariant bijvoorbeeld een klein deel van het budget voor de AIO's kunnen aanwenden. De **voorzitter** merkt op dat volgens de cgw voor de studiefinanciering een beroep op de minister kan worden gedaan: het gaat immers maar om een selecte groep van studenten. **Leerssen (Huizinga Instituut)** suggereert een bonus malus regeling te introduceren: studenten die op tijd hun studie voltooien krijgen een vijfde jaar gefinancierd. Op die manier zou de minister quitte spelen.

Moeten goed functionerende onderzoekscholen betrokken worden bij en een bijdrage leveren aan de onderzoekvariant in de masteropleiding?

Volgens **Leerssen (Huizinga Instituut)** ligt de verantwoordelijkheid voor de onderzoekvariant weliswaar bij de faculteiten, maar moeten deze wel gebruik maken van hetgeen de onderzoekscholen in dit opzicht te bieden hebben. **Mw. van der Lecq (opleidingsdirecteur Faculteit der Wijsbegeerte UU)** meent dat de faculteiten zelf moeten uitmaken welke onderzoekschool of instituut zij bij de onderzoekvariant willen betrekken. De **voorzitter** geeft aan dat de samenwerking van een faculteit met een onderzoekschool via de eigen hoogleraren moet lopen; het is natuurlijk niet de bedoeling dat hoogleraren van buiten de universiteit zich zomaar met het onderwijs van de faculteit kunnen bemoeien. **Vanderjagt (Onderzoekschool Mediëvistiek)** merkt op dat het niet mogelijk is op het gebied van de mediëvistiek slechts met lokale krachten een onderzoekvariant op te zetten, omdat door de bezuinigingen geen faculteit meer een volwaardige bezetting op dit terrein heeft. **Bertens (decaan Faculteit der Letteren UU)** zegt dat de onderzoekvariant niet tot stand moet komen door een onderdeel van de huidige promotieopleiding in samenwerking met de onderzoekscholen 'in te laten dalen' in de eerste fase. Volgens **Van den Berg (bestuur cgw)** zal men de betrokkenen tamelijk veel vrijheid moeten laten om van geval tot geval de beste oplossing te zoeken. Overigens moet niet van onderzoekscholen worden verlangd dat zij op afroep stukjes van de onderzoekvariant verzorgen.

4. Sluiting

De **voorzitter** zegt toe dat de Commissie Geesteswetenschappen mede op basis van de vanmiddag gevoerde discussie zal bezien op welke manier zij een optimale opzet van de opleiding tot onderzoeker (onderzoekvariant in de masteropleiding en het vervolg hierop in de tweede fase) kan bevorderen. De Commissie wil graag op de hoogte worden gehouden van plannen die voor de opleiding worden gemaakt.

Lijst van deelnemers

Naam	Functie
Prof. dr. H.J. Adriaanse	Voorzitter bestuur NOSTER, Utrecht
Prof. dr. B. Becking	Voorzitter INTEGON, Utrecht
Mw. dr. J.H.C. Bel	Coördinator Onderzoekschool Literatuurwetenschap, Leiden
Prof. dr. W. van den Berg*	Emeritus hoogleraar moderne Nederlandse Letterkunde, Universiteit van Amsterdam
Prof. dr. E.E. Berns	Decaan Faculteit der Wijsbegeerte, Katholieke Universiteit Brabant
Prof. dr. J.W. Bertens	Decaan Faculteit der Letteren, Universiteit Utrecht
Prof. dr. J.H.F. Bloemers	Vice-voorzitter bestuur Onderzoeksschool ARCHON, Leiden
Prof. dr. G.E. Booij	Decaan Faculteit der Letteren, Vrije Universiteit Amsterdam
Prof. dr. J.A.H. Bots	Decaan Faculteit der Letteren, Katholieke Universiteit Nijmegen
Prof. dr. H.A.G. Braakhuis *	Voorzitter Onderzoekschool Wijsbegeerte, KUN
Prof. dr. R. Braidotti	Directeur Nederlandse Onderzoekschool Vrouwenstudies (NOV), Utrecht
Prof. dr. C.A. Davids	Lid Dagelijks Bestuur N.W. Posthumus Instituut, interuniversitaire onderzoeksschool voor economische & sociale geschiedenis, Katholieke Universiteit Nijmegen
Dr. M.B.H. Everaert	Adjunct-directeur Utrechts instituut voor Linguïstiek OTS, Bestuurslid Onderzoekschool Landelijke Onderzoekschool Taalwetenschappen (LOT), Utrecht
Prof. dr. T. van Haaften	Directeur Onderwijs Faculteit der Letteren, Universiteit Leiden
Prof. dr. L. Hacquebord	Directeur Groninger Instituut voor Archeologie (ARCHON)
Prof. dr. P.A. Hecht*	Directeur Onderzoekschool Kunstgeschiedenis
Prof. dr. V.J. van Heuven	Directeur Holland Institute of Generative Linguistics HIL, Leiden
Prof. dr. A.W.J. Houtepen	Bestuurslid Nederlandse Onderzoekschool voor Theologie en Religiewetenschap (NOSTER), Utrecht
Mw. prof. dr. E. Ibsch	Voorzitter Onderzoekschool Literatuurwetenschap (OSL), Leiden
Mw. dr. A. Janssens	Onderwijscoördinator N.W. Posthumus Instituut, interuniversitaire onderzoeksschool voor economische & sociale geschiedenis, Katholieke Universiteit Nijmegen

Prof. dr. W.R. de Jong	Decaan Faculteit der Wijsbegeerte, portefeuillehouder onderzoek, Vrije Universiteit Amsterdam
Prof. dr. P.S. van Koningsveld	Directeur Leiden Institute for the Study of Religions (LISOR), en namens de Faculteit der Godgeleerdheid, Universiteit Leiden
Mw. R. van der Lecq	Opleidingsdirecteur Utrechtse Faculteit der Wijsbegeerte, Universiteit Utrecht
Prof. dr. J.Th. Leerssen *	Directeur Huizinga Instituut - Interuniversitaire Onderzoekschool voor Cultuurgeschiedenis, Amsterdam
Drs. G.W. Muller	Secretaris Commissie Geesteswetenschappen
Prof. dr. A.W. Musschenga	Directeur Onderzoekschool
Prof. dr. G.A.M. Rouwhorst	Directeur INTEGON, Utrecht
Drs. L.M. de Ruiter	Ambtelijk secretaris Landelijke Onderzoekschool Mediëvistiek, Groningen
Drs. F.J.P.M. Rutten	Vice-decaan en Ph Onderwijs Faculteit der Letteren, Rijksuniversiteit Groningen
Dr. M. Sarot	Plv-directeur Nederlandse Onderzoekschool voor Theologie en Religiewetenschap (NOSTER), Utrecht
Prof. dr. K.J. Schumann	Zeno-Instituut: Leids-Utrechts Onderzoekinstituut voor de Wijsbegeerte en haar Toepassingen, Utrecht
Mw. prof. dr. I. Sluiter	Wetenschappelijk directeur van de onderzoekschool oikos, Universiteit Leiden
Drs. B.J.A. Ticheler	Beleidsmedewerker Faculteit der Wijsbegeerte, Rijksuniversiteit Groningen
Prof. dr. H.J. Tieleman	Decaan Faculteit der Godgeleerdheid, Universiteit Utrecht
Prof. dr. K. van der Toorn	Decaan Faculteit der Geesteswetenschappen, Universiteit van Amsterdam
Prof. dr. A.J. Vanderjagt	Wetenschappelijk directeur Landelijke Onderzoekschool Mediëvistiek, Groningen
Prof. dr. J.A. van der Ven	Decaan Faculteit der Theologie, Katholieke Universiteit Nijmegen
Dr. W.J. Vogelsang	Directiesecretaris Onderzoekschool voor Aziatische, Afrikaanse en Amerindische Studies (CNWS), Universiteit Leiden
Mw. drs. S. van Vugt	Beleidsondersteunend medewerker Commissie Geesteswetenschappen

Prof. dr. W.G. Weststeijn* Hoogleraar Slavische letterkunde, Universiteit van
Amsterdam

* = Lid Commissie Geesteswetenschappen